

Елин Пелин – „По жътва“ (Анализ)

05.01.2020, 13:25 ч.

ЕЛИН ПЕЛИН – „ПО ЖЪТВА“
(Анализ)

ЛИТЕРАТУРА И ИСТОРИЯ

Разказът „По жътва“ е публикуван за пръв път през 1904 г. Той е представителна творба за основната тема в творчеството на автора: човека и неговото отношение към труда, който може да окрилява, но и да погубва най-ценното – живота. При първото си издание разказът има мотото: „Жътва е сега... пейте робини“. Това е стих от стихотворението на Христо Ботев „Хаджи Димитър“. По-късно, през 1938 г., авторът преработва разказа си и мотото отпада.

СЮЖЕТЪТ

Сюжетното действие в „По жътва“ е концентрирано около проста случка: по време на най-напрегнатата работа сред нивата слънчев удар покосява живота на млада девойка. Смъртта ѝ попарва сърцето на любимия ѝ Никола и на всички селяни. Събитието е трагично, но както загатва заглавието, то често се случва „по жътва“. Специфична организация на разказа е, че отделните сюжетни моменти следват естествената последователност на събитията във времето.

ЖАНРЪТ

Творбата притежава всички жанрови белези на *къс разказ*. Случката обхваща съвсем кратък времеви отрязък – един от многото усилни дни на тежък труд по жътва и част от следващия ден. Мястото на събитието е само едно и е конкретизирано – „равното Софийско поле“. Както в повечето произведения на Елин Пелин и тук ситуацията е регионално определена. Писателят рисува човешките съдби на хората от Шопския край (родното място на самия Димитър Стоянов). Но внушенията надскачат частното, конкретното. Те имат обобщаваща сила и водят до изводи за живота и драмата на българския селянин от началото на ХХ в. Броят на героите също е ограничен, нещо характерно за късите разкази. Сред колективния образ на морните работници изпъкват младият момък Никола, сестра му и майка му. Тримата говорят за Пенка, дочуват песента ѝ, но самата девойка не се появява като действащ персонаж в разказа. Образът ѝ е описан в края на творбата, след като тя е паднала мъртва.

ГЕРОИТЕ

Разказът „По жътва“ разкрива селската съдба чрез личната драма на героите. *Никола* носи типичните черти на българския селянин. Той е представен в разгара на жътвата, когато е в стихията си. Без да усеща умора, „усмихнат и бодър“, трупа тежките снопи. В сърцето му има нежно състрадание към **стара майка и малка сестрица** и трепетна любов към обичаната девойка. Чистотата на чувството е подчертана от факта, че любовта му не е скрита – и роднини, и съселяни

знаят за нея. Това я прави още по-свята.

Пенкиният глас влива енергия у момъка, описан само с един, но значещ портретен детайл: той е **левент**. Мощта му е колкото физическа, толкова и нравствена. Силен го прави споделяната обич, за която свидетелства своеобразният „диалог“ в песните на двамата млади сред нивата. В края на разказа обаче същият герой е представен в коренно противоположна светлина. Научил злата вест, Никола е **изумен, отчаян, разбит**. Силата му е рухнала и той пада до студеното тяло на любимата, а гласът му се дави в ридания. Сякаш със смъртта на Пенка е пресъхнал онзи живителен извор, който е подхранвал жизнената енергия и на момъка.

Пенка е образ, представен единствено чрез авторова характеристика и чрез думите на Никола. Първата представа за нея е чрез песента – тя се носи висока и звънлива над полето. Изразите **селско дете обичливо, хубаво лице, гъсти ресници, бяла гушка** очертават физическия и нравствен портрет на Пенка като чиста и красива патриархална девойка. Любимият ѝ я нарича **моя радост, моя песен**. Тя е смисълът на неговия живот. Авторът подчертава прекрасните черти у героинята, за да подсили трагизма на ситуацията.

Само с няколко щриха са описани *образите на сестрата и майката на Никола*. Изразът **сами-самички**, епитетите **стара и малка** наемкват за социалната неволя и беззащитността на двете крехки жени, които изнемогват сред жегата. Тяжна единствена опора е Никола, чиято любов радва и тях. В замяна на това много детайлно е описан събирателният образ на отрудените селяни. Първият епитет, с който в разказа е въведен образът им, е **работливи**. Немилостивата природа не ги жали, поставя на крайно изпитание физическата им издръжливост, а те като че ли черпят отнякъде тайнствена сила и **неуморно... трупат златни снопи**. Онова, което им придава свръхчовешка енергия, е съзнанието за трудов дълг (**узрялото жито не чака**) и благодарността към щедрата природа (**бог обилно наспори тая година**). Затова въпреки убийствените условия на работа в сърцата им няма отчаяние и гняв, а напротив – благодарност към съдбата.

Тя рядко е щедра към иначе **напатените и настрадани** селски души и тяхната радост се излива в песните, които напомнят благодарствени молитви. Трудът им е изключително тежък, но той подхранва надеждата, че с цената на неимоверни усилия човешкият живот би могъл да стане по-добър. Щом идва грозната вест за гибелта на Пенка, селяните са попарени. Новината се разнася бързо - хиперболата **по цялото поле** подсказва, че тя е сломила сърцата на всички. Хората изоставят работата си. Натрупването на еднородни части на речта (в случая – съществителни нарицателни) в израза **и булки и моми, и мъже и жени, и майки се стекоха** говори за човешката съпричастност и болката на хората. Но то е намек и за нещо друго – такава може да бъде съдбата на всеки отруден селянин, който жъне под палещите лъчи на слънцето.

ТЕМИТЕ

Водеща в творбата е *темата за значението на труда в човешкия живот*. Според Елин Пелин мястото, което заема трудът, е важен ориентир за човешкия характер. То издава най-важните личностни качества. Значителна част от обема на иначе краткия разказ е посветена на трудолюбието на българина. Писателят съзнателно подчертава тежките условия на работа. Авторската идея, че трудът е неотменима част от селското битие, нещо повече – че трудът е самият живот, е ясно прокарана в цялата творба. Даже най-съкровено човешко преживяване – любовта, е свързано с труда.

Паралелна тематична линия е за *любовта между двама млади*. Обичта между Никола и Пенка е показана на фона на жътвата и вдъхва енергия, сили у хората. Щом подхранва вярата в доброто и окрилява човека, и най-тежкият труд не се възприема като бреме, а като радост. Но Елин Пелин осмисля труда и от друга гледна точка. Той може да бъде извор на бедни, на човешко нещастие. С непосилните си условия трудът понякога е убиец на прекрасното в живота. На жътва селяните отиват като на празник, но този празник може да бъде и „**тъжен**“, ако е отнел най-ценното: младостта, любовта, красотата.

КОМПОЗИЦИЯТА

Разказът има стегната и ясна композиция. Описанието на Софийското поле и условията на неуморния труд на селяните имат характер на *въведение* (експозиция). Включването на образите на **левент Никола**, неговата майка и сестра и подемането на разговор помежду им полага *завръзката* на разказа. Диалогът между тях и вслушването в жътварските песни градят *развитието на действието*. В разказа могат да се отбележат *два кулминационни момента*. *Първият* е извисяването над полето на Пенкиния глас и на песента ѝ. *Вторият кулминационен момент* е свързан с вестта за смъртта на Пенка. *Развързката* се означава от сцената, в която Никола съзира мъртвото тяло на своята любима и пада отчаян. Функцията на *заклучение* (епилוג) има описанието на следващия ден, чийто трагичен център е погребението на Пенка.

ЛУПА

В композицията на разказа особено място има *пейзажът*. Произведението започва и завършва с природно описание на горещ летен ден сред полето. Така пейзажът играе ролята на композиционна рамка на творбата, като неговото присъствие е богато смислово натоварено. Началната и финалната картина рисуват един и същ обект - безкрайните житни ниви. Но двете описания съдържат противоположни внушения.

Началната картина показва селския труд в цялата му убийствена изтощителност. Но го представя и като животворяща сила. Описанието не спестява драматичната истина за смазващата мъка на земеделеца, от чиято душа обаче извира песен – без труд няма и живот. *Финалният пейзаж* е натоварен с противоположен смисъл – пространството на полето е пустинно празно и тихо, жътварите ги няма, класовете „горят самотни“. Тук всеки детайл подчертава идеята за изчезнал живот. Нелепата смърт на младото момиче е прекършила човешката надежда, убила е вярата, че трудът винаги носи удовлетворение. По този начин пейзажът „поема“ в себе си човешкото настроение, става негов изразител.

Така в творбата се оформят *два композиционни центъра*. *Първият* е разказът за тежката, но неуморна работа под палещите лъчи на слънцето на хора, които изпитват удовлетворение от своите усилия. *Вторият* е разказът за замрелия живот, за човешката покруса, дори отчаянието, че трудът е взел толкова скъпа жертва.